

ÇOCUKLUK VE ŞİİR: ZAMANIN VE MEKÂNIN ÖTESİ

Sultan Sarı Gerçek*

CHILDHOOD AND POETRY: BEYOND THE TIME AND SPACE

[Rahim Tarım, *Çocukluk ve Şiir: Zamanın ve Mekânın Ötesi*, Özgür Yayınları, İstanbul, 2013, 360 s.]

Çocukluk; oyunlar, rüyalar, hayaller ve olumlu/olumsuz anılarla yüklü kurtarılmış bir cennet gibidir insanlık için. Çocukluğumuzun her bir anısı yetişkin kimliğimizi inşa eden temel taşlardır. Rahim Tarım, bu gerçeklerden yola çıkarak, *Çocukluk ve Şiir: Zamanın ve Mekânın Ötesi* adlı kitabında, insanın kara kutusu olarak niteleyebileceğimiz çocukluğun izini sürüyor, bunu yaparken de ünlü şairlerimizin şiirlerine ve çocukluklarına şaşırtıcı bir yolculuk yapma imkanı sunuyor.

Öncelikle çocukluğun farklı evre ve halleri, psikolojik, pedagojik, felsefî ve sosyolojik açıdan izah ediliyor. Ardından Cumhuriyet Dönemi Türk şairlerinin şiirlerinde bu evre ve hallerin izleri sürülüyor. Eserin bu yönüyle edebiyat alanındaki disiplinler arası çalışmalara başarılı bir örnek teşkil ettiğini ifade etmek mümkün.

“Önsöz”de, kitabın amacı, içeriği, şair ve şiir seçimine etki eden amiller ve bölümler hakkında kısaca bilgi verilmiş. Rahim Tarım, yeni Türk edebiyatı alanında çocukla ilgili çalışmalarda daha çok tem ve motiflerin toplanıp ayrıntılı bir çalışmaya gidilmemesini eleştiriyor ve eserini bu eksikliği gidermek kaygısıyla hazırladığını ifade ediyor. Bunun yanında sanatçıların çocukluklarına özlem duymalarının basit bir nostalji hissinden öte mühim sebeplerle izah edilebileceğini söyleyerek bunun göz ardı edilmesini eleştiriyor. Bu huzursuzlukların neticesinde ortaya çıkan eserin sayfalarında dolaştıkça “yazar iyi ki de bu endişesinden beslenmiş” diyoruz.

Tarım’ın çalışmasının temel amacı, çocukluk

* Arş. Gör., Celal Bayar Üniversitesi, Demirci Eğitim Fakültesi, Türkçe Eğitimi Bölümü.

yıllarının özlemini duyan sanatçıları bu arzuya götüren nedenleri, şiirleri üzerinden irdelemek ve bu tür şiirlerin analizinde göz önüne alınması gereken kritik noktaları, nedenlerini ve sanatla ilişkilerini tespit ederek başka çalışmalarına örnek teşkil etmektedir.

Yazar, daha çok sanatçının kimliği, duyarlılığı ve sanatsal yaratımı üzerinde tetikleyici gücü olan şiirleri seçmeye özen göstermiş. Eserin tamamı incelendiğinde zengin bir sanatçı kadrosu çıkıyor karşımıza: Edip Cansever, Metin Altıok, Sunay Akın, Ceyhan Atuf Kansu, Sezai Karakoç, Baki Ayhan T., Zeki Ömer Defne, Attila İlhan, Bedri Rahmi Eyüboğlu, İlhami Bekir Tez, Özdemir Asaf, Cahit Sıtkı Tarancı, Turgay Nar, Behçet Necatigil, Fazıl Hüsni Dağlarca, Ziya Osman Saba, Edip Ayel, Cevdet Kudret, Ahmet Muhip Dıranas, Melih Cevdet Anday, Oktay Rıfat, Asaf Halet Çelebi, Vural Bahadır Bayrıl, Afşar Timuçin, Cemal Süreya, Ataol Behramoğlu, Cahit Külebi, Turgut Uyar, Güven Turan, Gülten Akın, Asaf Halet Çelebi, Şahin Uçar, Mustafa Ergin Kılıç, Necip Fazıl Kısakürek, Özdemir İnce, Nilgün Marmara, Can Bahadır Yüce, Ercüment Behzat Lav, Hilmi Yavuz, Orhan Seyfi Orhon, Cahit Zarifoğlu, Ahmet Hamdi Tanpınar, Ömer Bedrettin Uşaklı, Ahmet Günbaş, Can Yücel, Ahmet Oktay, Orhan Veli, Hüsni Küçük, Murathan Mungan ve Rüştü Onur.

“Giriş” bölümünde bir film öyküsü ile çocukluktaki anıların insan yaşamındaki tesirleri üzerinde durularak çocukluğun önemi vurgulanır. Ayrıca “zaman ve mekan boyutlarında mahpus” olan insanoğlunun sanat yoluyla ölümsüzlüğe ulaşma serüveninde sanatçının rolüne değinilir.

Önsöz ve Giriş kısımlarının ardından eser “Çocukluk, Çocuksuluk, İçimizdeki Çocuk”, “Çocukluğa Dönüşün Psikolojik Kökenleri” ve “Sanat ve Çocukluk” olmak üzere üç temel bölüme ayrılır.

Tarım, “Çocukluk, Çocuksuluk, İçimizdeki

Çocuk” adlı ilk bölümü üç alt başlıkta inceler. İlk alt başlık olan “Çocukluk” bölümünde, İsviçreli Ruhbilimci ve pedagog Jean Piaget’in düşünce ve dil gelişimine bağlı olarak zihinsel ve duygusal gelişimi bakımından çocukluğu ayırdığı evreler hakkında bilgi verilir. Bu bölümde pedagoji ve psikoloji alanının kaynaklarından faydalanılarak çocukluk dönemine ilişkin, eserin amacına uygun kısa ve öz bilgiler verildikten sonra Ahmet Hamdi Tanpınar ve Gündüz Vassaf’ın çocukluk üzerine fikirleri üzerinde durulur. Çocukluk evresinin insanoğlunun sanatsal yaratımındaki rolüne vurgu yapılır.

“Çocuksuluk” alt başlığında İngilizce “childish”, “childlike” ve “childly” sözcüklerinin Türkçe karşılıkları ve bunların manaları açıklanır. Ardından çocuksuluk, insanı çocuksu davranmaya iten sebepler ve çocuksuluğun psikolojik getirileri izah edilir. Edip Cansever, Metin Altıok ve Rüştü Onur gibi şairlerimizin şiirlerinde çocuksuluğun izleri sürülür.

İlk bölümün en ilginç kısımlarından biri “İçimizdeki Çocuk” adlı üçüncü bölümdür. Bu bölümle birlikte insanlığın bilinçaltındaki gizemli dünyasına adım atarız. Burada, “İçimizdeki çocuk” kavramı irdelenir, içimizdeki çocukla baş etmenin yolları, bununla baş edilmediği takdirde doğacak sorunlar, içimizdeki çocuk ile düzenli ve sağlıklı bir iletişim kurmanın önemi ve getirileri üzerinde durulur. Daha sonra bu kavramın şiire yansımalarına dair örneklerle bölüme son verilir.

Eserin ikinci büyük bölümü “Çocukluğa Dönüşün Psikolojik Kökenleri”dir. Bu bölüm yedi alt başlığa ayrılır. İlk alt başlık olan “Regresyon” adlı bölümde “geri çekilme”, “dönüş” manasına gelen; psikolojide “çocuklukta arkaik yapılanmaya dönüş” olarak ifade edilen, aynı zamanda psikolojik bir rahatsızlığın da adı olan; sanat psikolojisi bağlamında geçmişe özellikle çocukluğa dönüş olarak kullanılan “regresyon” terimi üzerinde durulur.

Regresyonun sanatsal yaratıma etkileri, Türk edebiyatında regresyon teriminin kullanılması, Türk şairleri üzerinde regresyonun etkileri ele alınarak sanatçıların şiirlerinde regresyon irdelenir.

Bir diğer alt başlık “Kaybedilmiş Cennet Mitosu Olarak Çocukluk”tur. Bu kısımda insanlığın karanlık dönemlerine ilişkin düşünce yapısının uygar insanda sürdüğü fikri hakimdir. Mitosların eski güçlerini yitirseler bile günümüz insanının hayatında özellikle edebiyat alanında kendini gösterdiği ifade edilir. Uygarlıkların hemen tümünde yaşanmış mutlu dönemlere özlem duyulması fikrinden yola çıkılarak sanatçıların kendilerine şiirleri yoluyla mutlu bir dünya kurma eğilimleri irdelenir. Bu bağlamda ünlü şairlerinin şiirlerindeki “cennet ülkeleri” okura sunulur.

İkinci bölümün üçüncü alt başlığı “Anılar ve Çocukluk”ta çocukluk dönemimizdeki anılarımızın yetişkinlik dönemi ve estetik heyecanın oluşumu üzerindeki etkileri vurgulanır. Behçet Necatigil, Ziya Osman Saba, Edip Cansever, Cahit Sıtkı Tarancı ve Attila İlhan’ın şiirlerinde bu etkiler aranır. Anıların insan bilincine taşınmaları, sinestezi kavramı, insanın kötü anıları olmasına rağmen çocukluğa dönme arzusunun nedenleri, zaman içinde yıpranan anılara fantezi yoluyla şekil veren insan zihninin sanatsal yaratıma etkileri ve çocuklukta oyunların anıları hatırlama üzerindeki katkıları üzerinde durulur. Şiirlerle teorik bilgiler desteklenir.

Bu bölümün dördüncü alt başlığı “Ev-Yuva”dır. Bu kısımda bilinçaltındaki anıların bilinç düzeyine çıkmasında mekânların önemine değinilir. Türk şiirinde ev, bahçe oyunlarının çocukluğun keşiflerine katkıları, çocukluk mekânlarının değişmesiyle sanatçının hafızasının parçası olan mekânların yok olması, çocuklukta mekân değişikliklerinin çocuğun gelişimine etkileri irdelenir ve şiirlerden örnekler sunulur.

“Ebeveyn” adlı beşinci alt başlık hem pedagojik açıdan hem sanatsal açıdan önemlidir. Bu bölüm “Anne”, “Baba” ve “Büyükanne/Büyükbaba” olmak üzere üç temel alt başlığa ayrılır. “Anne” bölümünde çocukluğun büyüleyiciliğinde annenin rolü, annenin, çocuğun fiziksel ve ruhsal gelişimine katkıları, çocukta güveni sağlamakta annenin rolü, annenin çocukla vakit geçirdiği ilk dönemin çocuğun sanat, düşsel yaşam, yaratıcı ve bilimsel çalışma alanlarındaki etkisi, çocuklukta anne ile yaşanan duygusal ilişkinin yetişkin ilişkilerinde oynadığı rol üzerinde durulur. Ardından “Anne” bölümü “Olumsuz Anne”, “Anne Kaybı”, “Üvey Anne” olmak üzere tekrar üç alt başlığa ayrılır. Bu bölümlerde “her anne iyi midir” sorusuna yanıt aranır, herhangi bir sebeple görevini yerine getiremeyen annenin çocukluk üzerindeki yıkıcı etkileri üzerinde durulur, annenin yapacağı yanlış yönlendirmelerin çocuğun gerçek kimliği ve dolayısıyla kişiliği üzerindeki etkileri ele alınır, annenin ölümü veya çocuğun hayatından bir şekilde çıkması durumunda ortaya çıkan problemler irdelenir, üvey anne-çocuk ilişkisi değerlendirilir. “Ebeveyn” alt başlığının ikinci büyük alt başlığı “Baba” bölümüdür. “Baba” bölümünde baba-çocuk ilişkisi irdelenir, babanın çocuğun dünyasındaki rolü değerlendirilir ve babadan yeterli ilgi ve sevgi görmemiş çocukların problemleri ele alınır. Bu bölüm “Olumsuz Baba” ve “Baba Kaybı” olmak üzere iki alt başlığa ayrılır. Bu kısımlarda, olumsuz baba figürü üzerinde durulur, aile içi sapkın davranışların sebepleri aranır ve baba kaybının çocuk üzerindeki etkisi değerlendirilir. “Ebeveyn” alt başlığının son bölümü “Büyükanne/Büyükbaba”dır. Burada büyükanne-büyükbabanın çocukluk dönemi üzerindeki etkileri ele alınır. “Ebeveyn” başlığının her bölümünde yeri geldikçe edebiyatımızın ünlü simalarının hayatlarındaki acı anılara değinilir ve onların eserlerinde çocukluklarının sancılı yaralarının izleri sürülür.

Altıncı alt başlık “Uyku” ve “Rüya” olmak üzere iki alt başlığa ayrılır. “Uyku” bölümü de kendi içinde “Uykuya Hazırlık”, “Ninni” ve “Masal” olmak üzere üç alt başlığa ayrılır. “Uykuya Hazırlık” bölümünde, uykunun çocuğun yaşamındaki yeri ve önemi, uykuya hazırlık evresinde yaşanan korkular ve bunların sebeplerine yer verilir. Bu bölümde, psikanalistlerin erken çocukluk dönemine ilişkin bir bellek yitiminden söz ettiklerini öğreniriz. Yani çocukluğun oral dönemine ilişkin anıların hatırlanması mümkün değildir. Ancak bu konuda şairler istisnadır, bölümün sonunda şairler arasında bu dönemi hatırlayanların şiirlerine yer verilir. “Ninni” bölümünde, uykuya dalmadan önce anne tarafından söylenen ninnilerin anne-çocuk ilişkisindeki yeri vurgulanır. Ninnilerin çocuğun uykuya geçmesindeki payı, çocuğun uykuya geçmesine yardımcı unsurlar, çocuklukta dinlenen ninnilerin kişisel bellek ve bireysel kimlik oluşumuna etkileri üzerinde durulur. Konu şiirlerle örneklendirilir. “Masal” alt başlığında ise masallar hakkında bilgi verilerek masalların eğitimde, empati duygusunun gelişmesinde ve uykuya geçiş aşamasındaki olumlu rolü belirtilir. Cumhuriyet dönemi Türk şiirinde masalı bilinçli olarak kullanan şairlerden ilki olan Asaf Halet Çelebi’nin masal hakkındaki düşünceleri ve masalsı unsurları şiirlerinde kullanması ele alınarak bölümün sonunda masal unsurunu barındıran şiir örnekleri verilir. Altıncı alt başlığın ikinci alt başlığı “Rüya”dır. Gizeminin hala çözülmediği bir dünya olan rüya ile çocukluk arasındaki benzerlikler, rüyalar ve sanat ilişkisi, rüyanın şiire kaynaklık etmesi, rüyaların kolektif bilinçdışı ile ilişkisi üzerinde durulur. Bölümün sonunda bizi yetişkinlikten çocukluğa taşıyan şairlerin şiirlerindeki rüyalara dikkat çekilir.

Kitabın ikinci büyük bölümünün yedinci ve son alt başlığı “Oyun ve Oyuncak”tır. Bu bölümde oyunun kökeni ve insanlık tarihindeki yeri, felsefe tarihinde oyunun yeri, oyunun ço-

cuğun gelişimine etkileri, oyuncuğun çocuğun yaşamındaki yeri ve erişkinlerin yaşamında oyunun yeri irdelenir. Sanatçının “yaşamı daha kolay ve katlanılır kılabilmek ve zamanı zaman içinde durdurmaya çalışmak” için bir tür oyun olan sanata başvurmasının rastlantısal olmadığı ifade edilir. Buradan hareketle oyunun ele alındığı pek çok şiir irdelenir.

Eserin üçüncü ve son bölümü “Sanat ve Çocukluk”tur. Bu bölüm üç alt başlığa ayrılır. Bunlardan ilki “Çocukluk ve Arkaizm”dir. “İnsanoğlunun bilinmeyen dönemlerinden gelen mitolojik izler bilinçaltında yaşarlar, bunlar zaman zaman regresyonlarla bilinç düzeyine çıkabilirler. Jung bilinçaltında regresyonlarla dönülen dört tabakadan bahseder. Bu tabakalardan dördüncüsü ‘insanlığın karanlık dönemlerine ait’ tabakadır”. Bu bölümde, bu tabaka ile çocukluk arasındaki ilgiye değinilir ve A. Hamdi Tanpınar, Freud, Silvano Ariet, Pascal Bruckner ve Nietzsche’nin fikirlerine yer verilir.

Son bölümün ikinci alt başlığı “Çocuklukta Kazanımlar”dır. Yazar bu bölümde, çocukluk dönemindeki algıların bireyin yetişkinlik dönemi üzerindeki etkileri, “gündüz düşü” kavramı ve gündüz düşlerinin sanatsal yaratım üzerindeki etkisini ele alır. Şiir örnekleri ile düşüncelerini destekler. Eserin son alt başlığı “Çocukluk, Oyun ve Sanat”tır. Bu kısımda sanatsal yaratımlar ile çocuk oyunları ve çocuk düşleri arasındaki ilişki ve bu ilişkinin sanatsal yaratımdaki itici rolü değerlendirilir. Zeki Ömer Defne, Cahit Zarifoğlu ve Vural Bahadır Bayrıl’ın şiirlerinden örnekler verilir.

Kitabın sonunda tüm çalışmanın değerlendirildiği bir “Sonuç ve Değerlendirme” bölümü yer almaktadır. Bu bölümü eserde faydalanılan kaynakları içeren bir Kaynakça ve İndeks takip eder. Yazar eserin başına bir de Kısaltmalar bölümü eklemeyi ihmal etmemiştir.

Eserin, genel itibariyle uzun soluklu ve disiplinler arası bir araştırmanın sonucu olduğu

aşıkardır. İnsanoğlunun yaşamının en önemli ve kilit devrelerinden biri olan çocukluk devresinin hemen her evresi ve bu süreçte yaşanan problemler psikoloji ve pedagoji kaynaklarının desteğiyle irdelenir. Bu irdeleme sürecinde metnin anlaşılması güç kavramlara ve terimlere boğulmaması dikkat çekicidir. Bu kadar önemli bir döneme ait bilgilerin sade ve anlaşılır bir şekilde sunulması eseri akıcı ve aydınlatıcı kılar.

Eserde çocukluk döneminin hallerine ve evrelerine ilişkin teorik bilgiler verilirken Cumhuriyet dönemi şairlerimizden yaşamları ve şiirleriyle konuya paralellik oluşturanların aileleri ve çocuklukları hakkında kısaca bilgiler verilir. Yukarıda isimlerini zikrettiğimiz

bu önemli simaların çocukluklarının acı-tatlı yanlarının izleri şiirlerinde sürülür. Böylece çocukluk döneminin yaşantılarının sanatsal yaratım üzerindeki itici etkileri örneklerle tespit edilmiş olur. Yazar, şiir seçiminde tamamıyla işlevsel davranmış, hemen her bölümü şiirlerle örneklendirerek sunduğu teorik bilgileri desteklemiştir.

Eserde yer yer yazım hatalarına rastlanır, bu problemin baskı ile alakalı olduğu kanaatindeyiz. Bu küçük problemin dışında eser, yazarın önsözde belirttiği, çocukluk döneminin sanatçının yaşamına ve yaratımına etkilerini örneklerle tespit etmek amacına ulaşmış, bu konuda örnek teşkil edecek başarılı bir çalışmadır.